

ШПИЈУНАЖА СА АСПЕКТА МЕЂУНАРОДНОГ ПРАВА

Сажетак: Аутор ће у раду размотрити шпијунажу из перспективе међународних закона, јер њен концепт у склопу ових норми представља свеобухватну и превентивну дефиницију за шпијунажу која се може генерализовати на све њене модалитете. Циљ рада је испитати како се међународно право бави активностима везаним за шпијунажу, а такође ће бити презентовани основни принципи и феноменологија ове контраверзне појаве. Шпијунажа је данас постала сложен процес који се одвија у различитим областима, и то не само о између завађених земаља у погледу политичких противника, већ и између оних које су међусобно пријатељски настројене. Испуњена парадоксом и супротностима, шпијунажа и даље заузима амбивалентно место у међународном праву са којим се налази у једном дисхармоничном односу. Контекст у ком се шпијунажа спомиње у међународним законима испрва је дискусија о шпијунским оружаним сукобима о којима се дуго расправљало, али и поред тога, шпијунажа са просторног и временског аспекта варира од зависности од случаја до случаја.

Кључне речи: шпијунажа, међународно право, међународни закони међународни сукоби

Увод

Веома је тешко дати комплексну и прецизну дефиницију шпијунаже и при дефинисању овог појма мора се поћи од низа компоненти које заједно чине њену суштину, наиме, битно је поћи од саме њене садржине, циљева и места као друштвеног фактора у свакој земљи. Из разлога што она није само тајна, субверзивна, противзаконита и непријатељска делатност једне државе према другој, већ активност која је произашла, прилагођавала се и деловала заједно и у истом смеру у коме се кретало и деловало целокупно друштво, и зато се мора посматрати као продукт и суштински део свакога друштва. О шпијунажи се може говорити са различитих аспеката зависно од тога који њен елеменат жели да се истакне, јер данас живимо у епохи веома агресивне и експанзивне и шпијунаже и како се несугласице и конфротације у политичкој и економској сфери константно умножавају, тако и шпијунажа доживљава своју ескалацију.

* marko.krstic.1982@gmail.com

Шпијунажа и међународно право су почетак различитих праваца, прва датира вековима уназад, док је међународно право, које је оличено у обичајима, конвенцијама или споразумима, појава нешто новијег датума. Они су такође утемељени на контрадикторним принципима: језгро шпијунаже је издаја и превара, а суштина међународног права пристојност и заједничка људскост, што указује да шпијунажа и међународно право не могу функционисати у потпуној синтези и хармонији, на чему би можда и требало остати. Упркос значају међународно-правних аспеката шпијунаже, до сада није много истражено на овом пољу, јер је о њој, као сегменту активности обавештајних служби, посматрано из перспективе међународног права, можда више документовано, али ништа мање замућено и нејасно.

У свакодневном говору, особа која почини шпијунажу фактички се сматра шпијуном, међутим, у међународном праву, или прецизније, у оквиру ратних и војних закона, шпијун је термин којим се квалификује особа која прикупља информације на различите начине. Овај појам се употребљава у свом номинативном а не у вербалном смислу речи и у неким државама, шпијунажа је активност која је ширег обима од оних активности које се приписују појединцу који врши ове делатности у статусу шпијуна. Док је опус деловања ових особа скоро увек у супротности са шпијунским законима, само њихово кршење не би било оквалификовано и значајно за његов статус у оквиру међународног права.

Као део међународног права, шпијунажа је нелегална активности и одвија се под лажним изговором; подједнако се примењује у миру као и у време рата и односи се на политичке и војне информације и њихове међусобне повезаности. Ово је последица чињенице да је толико од онога што сматрамо шпијунажом и што се дешава у свету, недоступно и непознато за већину људи, чак и за оне који су део обавештајног сектора. Еволуција међународних организација и експанзија међународних односа, као и везе између њих, неминовно интензивирају потребу за шпијунском активности на такав начин, да шпијунажа постаје једна од стратегије владе, где је прихваћена као обичај и пракса у међународним законима.

Поједине теорије међународних односа свеобухватно објашњавају актуелности и феномен глобалне шпијунаже, где нешто либералнија правила важе за мирнодопску, у односу на шпијунажу у време рата. Историја показује да већина земаља у једном тренутку доноси одлуку да захтева тајне информације у вези са другим земљама, групама, или чак њиховим људима преко тајних извора, што се може сматрати индикаторима шпијунаже. Ипак, осим нерационалног понашања од стране неодговорних диктатора, одлука да се шпијунира се обично темељи на консензусу политичког руководства земље о циљевима националне безбедности и како да исте реализују. Та одлука може бити комплексна, али увек мање или више транспарентна.

Индикатори шпијунаже су знаци да појединац, страни држављанин или посетилац може потенцијално бити укључен у илегално прикупљање информација у име стране обавештајне службе. Док је шпијунажа у једном или другом облику често кроз историју играла улогу у сукобима и ривалствима међу народима, владама, племенима и кнежевинама, трговина „информацијама“, коју тренутно практикују владе многих земаља, постоји тек од средине 20. века.

Историја је препуна познатих шпијунских случајева и агентских операција у вези са активностима како домаћих тако и страних служби, а данас готово све развијене и мање развијене земље спроводе прислушкивање и шпијунске операције против суседних држава. Концепт шпијунаже у међународним законима представља свеобухватну и превентивну дефиницију за шпијунажу, али генерализација свих типова ове активности једноставно није могућа. Поред ове чињенице, шпијунажа као просторни и временски домен варира у зависности случаја до случаја, међутим, њен концепт из перспективе међународних закона може бити анализиран из једне опште перспективе класичних и модерних међународних закона.

Појмовно одређење шпијунаже и њене импликације по међународну безбедност

Неупућени често поистовећују обавештајну службу и шпијунажу, међутим, свака идентификација ова два термина је неприхватљива, из разлога што између њих постоје суштинске супротности, јер би се њихов однос могао описати као однос сегмента према целини, где је шпијунажа само један део целокупног спектра активности обавештајне службе (Ђорђевић, 1978). Шпијунажа (француска реч *espionage* - ухођење) у најширем смислу означава, прибављање и одавање података који представљају неку тајну, док у ужем значењу представља криминални деликт одавања политичке, војне, економске или службене тајне страниј држави, организацији или лицу које им служи (Бошковић Мило, 1998). Познато је да је савремена обавештајна служба одавно изашла из оквира тзв. традиционалне шпијунаже, тако да њено практицистичко схватање и често поистовећивање са шпијунажом, доводи до изобличених и погрешних поимања њене стварне улоге, суштине и значаја, док шпијунажа у садашњим условима представља само један део свеобухватног обавештајног рада, којим се прикривеним методама разоткривају туђе тајне (Милашиновић, 1996).

Кривично дело шпијунаже садржи у свом бићу „саопштавање, предавање или чињење доступним, војних, службених или економских података страниј држави или другом лицу које им служи. Овим кривичним делом се напада безбедност државе, а његов најтежи вид постоји онда када је оно учињено за време оружаног сукоба, ратног или ванредног стања. За постојање кривичног дела шпијунаже, неопходно је да се подаци који су предмет овог дела сматрају тајним, а да би неки податак имао тајни карактер, нужно је да се ради о подацима чије би одавање проузроковало или могло проузроковати штетне последице за безбедност једне суверене земље“ (Стојановић, 2012). Радња овог кривичног дела је алтернативно одређена и може се рефлектовати у предаји, саопштавању, или чињењу доступним тајних, поверљивих података или писаних аката или у њиховом прибављању у циљу саопштавања (писмено, усмено, употребом или предајом одређених техничких средстава, претходно договореним знацима, шифрама. и сл.) (Алексић, Шкулић, Жарковић, 2004).

Шпијунажа се класификује у помоћне методе ратовања и носи у себи изузетну опасност за земљу ка којој је усмерена и чија делатност представља прикривене акције појединаца или колективитета у циљу прикупљања информација и обавештења о плановима у позадини непријатеља, а у интересу супарничке стране (Аврамов, Крећа, 1999). „То је активност прикупљања поверљивих података о другим земљама, тајним и недозвољеним средствима и методама ради остварења политике и циљева државе која организује такву делатност, ради заштите безбедности своје земље и наношење штете интересима, политици и безбедности других држава“ (Лукић, 1982). Познато је да непријатељске земље држе у тајности своје намере, снаге и акције што је од великог значаја за угрожавање друге земље, па је стога сазнање о њима неопходан услов за развијање превентивног деловања од таквог вида угрожавања. Обавештајни подаци који су предмет шпијунаже, од нарочитог су значаја за виталне државне интересе, и који свакако могу да користе иностраној земљи у склопу реализације њених непријатељских циљева, било да је реч о одбрамбеним или нападачким тенденцијама (Милутиновић, 1973). Хладни рат је по том питању био јединствен, јер је један противник био подстакнут од стране крсташке идеологије док је други био ограничен својом демократском политиком и хуманом етиком. Ипак, и Москва и Вашингтон су користили слична средства да унапреде своје интересе у иностранству: убеђивање, економска и војна помоћ, шпијунажа и прикривене акције и обе државе су биле ангажоване у тајним активностима у земљама трећег света (Lefever, 2003).

„Шпијунажа није игра, то је борба која се мора добити уколико желимо да заштитимо нашу слободу и наш начин живота.“ Ове речи које је изговорио председник Роналд Реган током 1985. године у радио говору не могу данас бити релевантне, јер је Хладни рат завршен, међутим у свету индустријске шпијунаже, спољних обавештајних служби и тероризма, рат и даље траје (Benni, 2004). Још у 17. веку, Џон Черчил (John Churchill), први војвода од Марлбороа, поводом високих трошкова предвиђених за тајне операције, одговорио је критичарима да се „ниједан рат се не може успешно водити без добрих и благовремених информација, а таква обавештења се морају и добро платити“ (Boag, Blundel, 1986). Шпијунарање се сматра „другим најстаријим занатом“, који је, по речима једног бившег званичника СИА, „частан баш као и први“ (grim.aut. проституција). Валута за шпијунажу је информација, дакле, утицај евалуације информационе технологије је нарочито значајна, као и минијатуризација информација. Данас, информација може да стане у џеп, чиме се драматично смањује ризик од откривања уз повећање продуктивности људства, тј. агента (Shelbi, 2001).

Британска обавештајне службе MI5 дефинише шпијунажу као „процес који укључује људске изворе (средства) или техничка средства да се дође до информација које обично нису јавно доступне“ (Hansen, 2014). Наиме, треба разликовати легалну, дозвољену шпијунажу од илегалне (ухођење), које се огледа у „илегалним конспиративним активностима обавештајне службе, тајном или потајном прикривеном, тј. на преваран начин извршеном прикупљању тајних података о страним државама, војним блоковима и међународним организацијама“ (Мијалковић, 2011).

У Члану 794 Америчког закона, класична шпијунажа се односи на недозвољен пренос докумената или информација које се односе на националну одбрану и то се односи на свакога ко „са намером да исте податке саопшти непријатељу, прикупља, евидентира, објављује, или комуницира, или покушава да изазове било какву информацију о "војним операцијама или одбрани може бити осуђен на доживотну робију, или чак смрт“ (Parandrea, 2014).

У америчком кривичном закону (Члан 106), се наводи да „свакој особи која за време рата делује као шпијун у било ком месту, пловилу, или ваздухоплову, под контролом или надлежности било оружаних снага, или у било ком бродоградилу, било у производњи или индустријском погону, или било ком другом месту или установи која се бави радом и помоћи ратном тужилаштву САД, треба да се суди пред општим војним судом од стране војне комисије и буде кажњен смрћу“. Елементи кривице су да се оптужени затекне на самом, или око одређеног места, набројаних у члану 106, затим да је деловао тајно или под лажним изговором; да је прикупљао или покушавао да прикупи одређене информације; да је то учинио са намером да исту пренесе непријатељу; и да је то учињено у време рата. За извршење овог кривичног дела није неопходно да оптужени реализује своје намере, тј. да дође до наведених информација или да их саопшти, инкримисана је и сама намера чињења и зато је важно доказати конкретну намеру да се дистрибуирају информације непријатељу. Намера се може извести из доказа, али да је особа дошла у непријатељски посед у релативно пријатељском својству, као нпр. да посети породицу и пријатеље, може бити прихватљива да оповргне овај закључак (Manual for Courts Martial United States, 2012).

Према америчком *Cod name* закону, у поглављу злочини и кривични поступак, (поглавље 37) шпијунажа се квалификује као „свесна и хотимична комуникација, опремање, пренос или на други начин чињење било класификованих и доступних информација од стране неовлашћених лица, односно објављивања, или коришћења на било који начин који може негативно утицати на безбедност земље или у корист било које стране владе“. Ова дефиниција не укључује поверљиве обавештајне информације прикупљене у име САД, у складу са законима (Charney, Irvin, 2014).

Шпијунажа се готово увек спроводи у тајности ради заштите сопствених извора и метода, као и у циљу избегавања откривања намера, свесности компромиса информација које теже да се сакрију, јер у том случају друга страна може да промени своје планове и *modus operandi* на начине на који ће смањити практичну вредност сопственог открића супротне стране (Black D). Економска глобализација и револуција информационих технологија су исконструисали тешко заустављиве државне службенике који поклањају или продају државне тајне, (Gertz, 2002) а кључно питање које се само намеће је којим циљевима је настројена шпијунажа? Да ли су то циљеви одбране и поробљавања или је она инструмент за тлачење и освајање земаља и потчињавање њиховог становништва? (Бошковић Мило, 1995).

Сама је по себи уобичајена теза да је безбедност угрожена уколико су информације које поседују они који су за њу задужени, потенцијално свима

доступне (Политике тајне, 2007). Треба формулисати у којим ситуацијама се шпијунажа манифестује као кривично дело, како утиче на међународне односе и презентовати је као форму и вид субверзивних дејстава агресивних и империјалистичких држава. Неопходно је разликовати шпијунажу у кривично-правном смислу, која садржи прикупљање тајних, војних, економских или службених података, од често коришћеног појма шпијунаже у једном слободнијем и либералнијем смислу, под којим се подразумева прикупљање свих безбедоносно-интересантних података (Бошковић Мићо, 1998).

Говорећи о шпијунима, то су лица запослена од стране или у служби стране владе, са или без плате, који обезбеђују информације које се сматрају од виталног значаја за вођење економског рата против друге земље (*Spotlight on spies*, 1949). Мотивација за шпијунажу је кодирана према претпостављеним мотивацијама особе у тренутку када је започела шпијунажу, а као најчешћи мотиви се наводе новац, идеологија, незадовољство, освета, улагивање, принуда, и узбуђење (Three, 1992). Државе имају јаку жељу „да сакрију виталне информације о националним способностима и намерама, док шпијунажа често износи на светло дана неке од најдубљих државних тајни, другим речима, у опасном свету, постоје моћни подстицаји за прикривањем и обмањивањем (Kann, 2007).

Према америчкој конвенцији из 1907. године, особа се може сматрати шпијуном, када делује тајно или под лажним именом, где добија или настоји да добије информације у зони дејства, са намером да их презентује непријатељској страни. Дакле, војници који не носи маску (они који су продрли у зони дејства непријатељске војске) у циљу добијања информација, не сматрају се шпијунима. Слично томе, у ову категорију не спадају ни уходе војници и цивили, носећи своју мисију отворено повјерити испоруку намењену како сопственој или непријатељској војсци. Шпијун, обухваћен овим законом, не може бити кажњен без претходног суђења, док шпијун који је, као припадник војске, заробљен од стране непријатеља, третира се као ратни заробљеник, и не сноси никакву одговорност за своје претходне акте шпијунаже (*Convention IV* , 1907).

По дефиницији, шпијунирање подразумева нешто тајно, тајну активност, мада не нужно, садржи и превару или непоштење, све док не укључује употребу специјалне опреме (Allen, 2008). Узимајући у обзир многобројне дефиниције из различитих речника и енциклопедија, „шпијун“ је особа која је „незаконито истражује (нарочито војне) тајне“ и ово се односи на читав низ имплицитних претпоставки које припадају структурираном и комплексном шпијунском сценарију“ (Stjernfelt, 2003).

Шпијуни су лица која, прерушена или под лажним изговором, „сеју сумњу“ у редове непријатеља, у циљу откривања стања у његовим пословима, а затим комуницирају са његовим послодавцем чиме долазе до значајних информација, затим извиђају позиције непријатеља, његових снага, одбране, итд., али под маском, или под лажним изговором. Такви, међутим, нису шпијуни у смислу у коме се тај термин користи у војне сврхе и у области међународног

права, нити се према тим лицима треба примењивати ригорознији третман од обичних ратних заробљеника; коришћење шпијуна се сматра неком врстом тајне праксе, преваре у рату, дозвољене у свим својим аспектима (Halleck, 1878). Овим назнакама се тежи да се истакне карактер шпијуна, јер нико ко је под униформом не може да се третира на тај начин, и који је у униформи случајно залутао у непријатељске редове док је носио и отпремао поруке, или који је само настојао да прође кроз територију непријатеља у циљу комуникације са неком трећом страном (Hall, 1895).

Шпијунажа је реалност живота у међународној политици и политички лидери не могу да живе без ње. Државници манипулишу информацијама у циљу постизања политичких претензија, а сходно томе научници, посебно историчари, са професионалног становишта, треба да буду изузетно опрезни према замкама шпијунаже и обавештајних служби (Kuromiia, 2009).

Место шпијунаже у систему и доктрини међународног права

Узимајући у обзир све проблеме и контраверзе везане за шпијунажу, поставља се питање да ли је данас ова делатност дозвољена или противна међународним правилима и прописима? Као одговор, треба рећи да ће се ово кривично дело разматрати са две временске димензије: шпијунажа у време оружаних сукоба и шпијунажа у време мира. Нема сумње у легитимитет шпијунаже у време оружаних сукоба, јер је право непријатељске владе да има приступ неким информацијама о својим противницима; влада и њена међународна одговорност се примењују, ниједан од међународних судова, конкретно кривични међународни судови, нису децидно навели санкције за шпијуне и издају непријатељске владе. Али са друге стране, у време мира, дискусија о шпијунажи наилази на задршку. На први поглед, присутна је криминализација шпијунаже у време мира, као о акцијама усмереним против суверенитета једне земље, што је у супротности са међународним правилима (Baheri, Fard, 2015).

Све државе шпијунирају једни друге, и у свим областима постоји нека врста међународног обичајног права, осим у шпијунажи, што у неку руку и није сасвим тачно, јер државе редовно осуђују шпијунирање који се води против њих, а када оне то исто чине, раде то на прикривен, преваран начин – једним делом из разлога ефикасности, а делимично да избегну осуду и срамоту (Craig, 2013).

Иако шпијунажа има богату историју, њен статус према међународном праву је „озбиљно болесно“ дефинисан. Иако ниједан међународни споразум потврдно не подржава шпијунажу, државе је не одбацују као акт кршења међународног права. „Као резултат свог историјског прихватања, правно важење шпијунаже може бити утемељено на признању да „обичај“ служи као ауторитативни извор међународног права“. Према овом аргументу, међународна шпијунажа је легална активност, из разлога што државе вековима шпијунирају и прислушкују једна другу. Чак и у оквиру позитивног међународног права, шпијунажа може се оправдати короларно: како би се оси-

гурало да се право на самоодбрану задржава у свом суштинском смислу, међународно право мора да дозволи државама да предвиде оружани напад, због чега ће уживати позитивно-кодификовано право на самоодбрану. Међутим, позитивно међународно право не признаје шпијунажу, а ни ове јединствене међународне правне проблеме, због чега је праксу за шпијунажу и прислушкивање неопходно раздвојити од мера верификације и испитати је у изолацији у циљу одређивања њеног утицаја на међународне односе (Baker, 2003)

Пракса држава у вези са шпијунажом је врло често нејасна и замагљена са аспекта међународног права. У древној кинеској војној расправи *The art of War*, Sun Tzu је написао: „Оно што омогућава просвећеном владару и добром генералу да освоји непријатеља у сваком покрету и постигне фантастичан успех је предзнање о њему и мора се добити од људи који имају сазнања о ситуацији непријатеља“. Заиста, шпијунажа је један од главних елемената међународних односа и ратова, јер знање осликава моћ и своју сопствену природу је веома тешко обуздати“. Државе користе шпијунске методе за прикупљање информација о политичким намерама других држава и од фундаменталног су значаја за креирање и унапређење сопствене политике (Hansen, 2014).

Оба Хашка правилника из 1899. и 1907. године у великој мери репродукују текст о ранијим документима, иако је јасно да чак и шпијун „наведен у акту, не може бити кажњен без претходног суђења“. Даље процедуралне гаранције су додате у IV. Женевску конвенцију из 1949. године о заштити цивила, који под условом да штите особе оптужене да су шпијуни на окупираној територији губе она права којима би нарушавали безбедност окупатора државе, али морају имати суђење и шест месеци периода пре смртне казне. У сваком случају, са таквим особама мора бити „хумано поступано“. Први додатни протокол из ове конвенције, усвојен 1977. године, углавном је поновио основни став прихваћен у Либеровом коду: „Ратна лукавства нису забрањена, али особе које се бави шпијунажом немају право на статус ратног заробљеника док се не врате у своје оружане снаге, пре него што су биле заробљене“ (Clasterman, 2006).

Шпијунажа представља екстериторијални чин државе за који се она не сматра одговорном – конкретно у сегменту о делатности агената или шпијуна“. Треба ићи корак даље у концептуализацији шпијунаже у међународном праву, где је неопходно проучити законитости ове контраверзне активности (Brown, 1999).

Са једне стране, међународни закон обухвата шпијунажу само индиректно. Упркос томе, а можда и у складу са овом недоумицом, међународно право јасно оставља простор за државе да штите суверенитет како унутар, тако и изван своје територијалне надлежности у њеном креирању законске забране о шпијунажи. Као што се очекује, с обзиром на двосмислен статус шпијунаже у међународном праву, не постоје експлицитна одбрамбена правна средства у међународним правним судовима или другим међународним форумима за санкционисање аката шпијунаже. Иако не постоје конвенције које јасно наводе

законске мере, националне владе могу предузети низ активности да се заштите од ове активности, где користе заостала овлашћења екстериторијалне надлежности над актима усмереним против њихове безбедности. Међународно право, међутим, садржи мало прописа који се односе на мирнодопску шпијунажу, а из чињенице да међународно право јасно не одобрава нити експлицитно забрањује ово понашање произилази закључак да је шпијунажаа ништа друго већ кршење туђих закона (Wilijams, 2011).

Треба се фокусирати на категорију шпијунирања које се састоји од агресивног праћења. До недавно, било је потписаних консензуса о интерним законима који се односе на шпијунажу са неколико изузетака, и већина се слаже да доктрина међународног права или не регулише шпијунирање или прећутно то дозвољава. Неколико владиних званичника и научника верују да Лотус приступ¹ обезбеђује најбољи начин за дискусију о шпијунирању у међународном праву. Њихова идеја је да ниједан закон у оквиру међународног права не забрањује ове акте, и стога, државе могу да шпијунирају једни друге - без ограничења, због чега је шпијунажа нерегулисана и неодређена у оквиру међународног права. Даље, ова група вероватно указује на распрострањено мишљење да се шпијунажа противи било каквој сугестији да обичајно међунаордно право није довољно примењиво у области шпијунаже, наиме, сматра се да оно треба дозволити шпијунирање, јер је то део једног интегралног права једне државе да поступа у самоодбрани (Deeks, 2015). Премда све државе континуирано или по потреби шаљу шпијуне у иностранство, и иако се ни морално, политички и правно не сматрају кривим за њихово слање, такви агенти у сваком случају имају непризнате и нелегалне позиције према међународном праву (Openhaim, 1905).

У литератури о мирнодопској шпијунажи, она се може поделити у три групе. Прва предлаже да је шпијунажа у миру легална по међународном праву, друга да је незаконита, док се трећа налази између та два става и тврди да у доба мира, шпијунажа није ни правно легална нити илегална, и налази се, како је и Ниче рекао, између „добра и зла“. У сваком случају, контрадикторни ставови у литератури из ове области, подржава тезу да је шпијунажа изнад међународног консензуса (Radsan, 2007).

Такође је значајно да ЕЕА (The Economic Espionage Act of 1996), није ограничио своје истраживање само на подручје међународне шпијунаже, али свакако укључује забране против насиља, крађе и коришћења поверљивих информација у врло општим цртама. ЕЕА такође заузима експанзиван и оштар став у вези значења „крађе“ информације или шпијунаже. Не постоји услови

¹ Лотус случај у пракси суда међународне правде је типичан пример за констатацију да у одсуству пригодне владавине, државе могу да делују по сопственом уверењу. Терет пада на државе да покажу да је она која врши дужност, пристала - или је подвргнута – ограничењима у својим акцијама. Суд наводи да међународно право оставља државама „широк спектар мера дискреције које су ограничене само на одређене случајеве забране правила“ и да у одсуству таквих правила „свака држава остаје слободна да усваја принципе које сматра најбоље и који јој највише одговарају“. Лотус принцип тако добија на својој релевантности у ситуацијама када постоји јаз или празнина у закону.

под којима појединац копира или на други начин дуплира заштићене информације или исте презентује трећем лицу, где би шире објављивање тих информација, на било који начин, за „економску корист било коме осим власнику“ било забрањено (Grosso, 2000).

Женевска конвенција, која пружа неке смернице о шпијунажи током рата, је прилично „тесна“ и штурта по овом питању, као и Бечка конвенција о дипломатским односима, јер истовремено и штити и не штити дипломатске представнике. Приступ дипломатским активностима може да буде ограничен, чиме се трошкови за оне који врше шпијунажу могу проширити за подстицање искорењивања ове делатности кроз праксу. У ствари, трошкови могу да се подигну до те мере да се шпијунски поступци по кратком поступку погубе са најмање доказа, што би могло прерасти у „отворен лов“ на њих. Међутим, кретањем у супротном правцу, међународно право се може прилагодити одобравању шпијунаже, а заштита од шпијунарања би могла, са ове инстанце ојачати према међународном праву. Принципи Бечке конвенције се могу проширити на све особе (укључујући и дипломате), који су починили ово кривично дело, а најгоре што се може десити овим лицима је то да ће земља која их зароби депортовати назад у своју матичну државу. Као професионална делатност, шпијунажа говори међународним језиком, и из тог разлога, нема смисла говорити о међународним стандардима о шпијунажи. Нпр. CIA и KGB официри су имали више заједничког једни са другима него они са адвокатима и рачуновођама у својим земљама, јер су обавјештајци део једног истог савеза. Постојање имплицираних шпијунских стандарда, међутим, не значи да они аутоматски производе једнообразност у међународном праву о шпијунажи, јер иако је у њој садржан морални релативизам и вештине у вези ове активности превазилазе политичке границе, морал за шпијунажу остаје на локалном нивоу (Radsan, 2007).

„Традиционални међународни закон је изузетно оскудан када је у питању шпијунажа у доба мира. Водећи расправе превиђају шпијунажу у потпуности или садрже површан став који дефинише шпијуна и описује његову „несрећну судбину у случају заробљавања“ (Falk, 1962). Дакле, међународно право, чији је задатак одржавање међународног мира и безбедности, неће прописати шпијунажу у неким случајевима, чак и када су међународни мир и безбедност угрожени, што говори да, прописивање шпијунаже у доба мира није апсолутна ствар, у неким случајевима међународни мир и безбедност захтевају ово и шпијунажа постаје легитиман чин (Baheri, Fard, 2015). „Шпијунажа у миру је у супротности са међународним правом, чак и ако то не подразумева никакав „преступ“; она укључује присуство агената послатих тајно од стране власти на територију друге државе, чиме се вређају принципи мирољубиве сарадње држава“ (Wright, 1962).

У мирнодопским условима прикупљају се подаци у циљу остваривања економског и политичког престижа као и за потребе безбедности од евентуалног избијања оружаног сукоба ширих размера, а у време самог рата, за реализацију победе и дефинисање будуће политике мира. Методе и средства шпијунаже су до те мере развјена и софистицирана да је веома тешко сачувати тајну

као неопходну нужну потребу сваког појединца и друштва (Јовашевић, 1995). Говорићи о шпијунажи у време рата, њу практикују обе стране, али првенствено савезници, што је и разумљиво за окупиране земље Европе и Азије где је то представљало једину прилику за потлачене да пркосе и наносе штету угњетачима. То долази до изражаја касније у Хладном рату, где је имплементирана и раширена шпијунажа постала његов саставни део (Farago, 1961).

Стари метод преноса података указује у којој мери овај период у сенци далеко опасније сфере електронске шпијунаже, која је данас у експанзији. Дигитално шпијунирање је еволуирало од колапса комунизма до појаве савремених технолошких достигнућа као што факсови, мобилни телефони и интернета. Сада су агенти за шпијунажу напустили своје огртаче и заменили их „бодежима“ за рачунаре који им дају неограничен приступ интернету. Добар шпијун се више не мери његовим талентом за непримећено „клизање“ преко границе, али се мери способностима да разбију кодове који нуде улазак у базе података натоварених осетљивим информацијама што не треба олако схватити (Klark, 1999).

Закључак

Дозвољене међународне активности и незаконите међународне активности, као што је пракса мирнодопске шпијунаже, омогућавају државама да наступају „отвореног ума“ према другим државама и тиме подстичу будућу сарадњу тако што ће смањити доступност личних података и исправити заблуде и неспоразуме. Међутим, формално регулисање мирнодопске шпијунаже би уклонило овај критички инструмент који државе користе за редукацију личних података, а формална регулација овог вида шпијунаже је вероватно мудра, опрезна, и може довести до суштинске дестабилизације постојећег међународног система. Упркос негативној репутацији шпијунирања, ако остане прикривено, може бити изузетно корисно за стабилност и сигурност једне државе и стога може смањити вероватноћу избијања рата. Владин надзор и шпијунирање су уобичајене ствари, ипак физичка лица обично оклевају да се упуштају у ову активност, што је етички исправан модалитет за све који се баве овом делатношћу. Поштовање приватности је нарочита врлина шпијуна, етичко ограничење и мерило да ли делују на прави начин.

Шпијунажа је инструмент којим је међународна заједница појачава суштинску обавезу основне транспарентности, што омогућава мање либералним државама да је постигну без наметања либералне политичке структуре. Како се демократија шири, мање нације ће све више бити мете шпијунаже, она ће се можда и смањити, и самим тим ће мање појединаца бити укључено у ову активност. Без икаквог међународног консензуса, земље ће наставити да врше шпијунажу која служи њиховим националним интересима, а да ли ће бити негатаивна или позитивна, све зависи од тога на који начин се обавља и према коме. Међународно право не мења реалност шпијунаже, већ доступност шпи-

јунирања и прислушкивања подстиче државе да преговарају у оквирима који су за једну земљу прихватљиви.

Закључак је да међународно право нити одобрава нити забрањује шпијунажу, већ чува ову праксу као средство које олакшава и поспешује међународну сарадњу. Бесциљна шпијунажа и њена контрола, неће никада бити до краја размотрени, а међународни стандарди људских права истичу да уколико је контролисање грађана једне земље неопходно, то мора да буде одобрено од стране суда чиме ће бити прецизирано колико су предности ових програма и процедура супериорни у односу на своје недостатке и штету коју наносе. У међународном контексту безбедности, шпијунажа се не третира као дуго позитивно препозната и структурална стратегија надзора која омогућава да буде постигну појачан степен међународне сарадње, што на крају доводи до све чешће трансакције од државе до државе. Међународно право заправо нема много тога да каже о чињеници када и где владе могу шпијунирати држављане у другим државама и ослања се на теорију међународних односа тврдећи да је развој нових међународних норми у вези са надзором вероватно од суштинског значаја.

Литература:

1. Allen A. (2008). The virtuous spy: privacy as an ethical limit, Public Law and Legal Theory Research Paper Series Research Paper No. 07-34
2. Baheri Z., Fard A., S. (2015). Status of espionage from the perspective of international laws with emphasis on countries' diplomatic and consular relations. *Journal of Scientific Research and Development* 2 (1): 41-45,
3. Baker, C. D. (2003). "Tolerance of International Espionage: A Functional Approach." *American University International Law Review* 19, no. 5: 1091-1113
4. Benny, D. (2004). Espionage Prevention And Investigation Private Investigator and Security Consultant, http://www.beccaonline.org/images/Espionage_Prevention_And_Investigation.pdf.
5. Black D. The winding, bumpy road from espionage to intelligence. http://www.spywise.net/pdf/black_winding_bumpy_road.pdf
6. Boar R., Blundel N. (1986). *Највећи светски шпијунски и обавештајци*, London,
7. Brown C. (1999). Espionage in International Law: A Necessary Evil Faculty of Law University of Western Ontario, 1-31
8. Charney D., Irvin J. (2014). Guide to the Psychology of Espionage. Article will appear in a future edition of AFIO's *Intelligencer Journal*
9. Clark R. (1998). "The Corruption of Covert Actions," *Covert Action Quarterly*, 7-8.
10. Convention (IV) respecting the Laws and Customs of War on Land and its annex: Regulations concerning the Laws and Customs of War on Land. The Hague, 18 October 1907.
11. Craig F. (2013). The federal court's prescience: spying and international law,
12. Deeks, E. (2015). An international legal framework for surveillance. *Virginia journal of international law*. Vol. 55:2, 292-368
13. Falk, R. (1962). *Essays on espionage and international law*, at v (Roland J. Stanger ed.
14. Farago L. (1961). *Burn After Reading. The Espionage History Of World War II* Published 196.

15. Gertz B. (2002). "Face of U.S. Espionage Changing; Women, Foreign-Born Citizens Increasingly Used as Spies," Washington Times, A06
16. Grosso A. (2000). "The Economic Espionage Act: Touring the Minefields," Communications of the ACM, vol. 43, 15.
17. Hall W., E. (1895). A Treatise on International Law, (London, Henry Frowde and Stevens and Sons, Limited, 1895) Section 188, 559.
18. Halleck H.W. (1878). International Law; or, Rules Regulating the Intercourse of States in Peace and War 406 (1st ed. 1878), vol. 2, London
19. Hansen A. (2014). Contemporary model united nations, espionage Disarmament and International Security NUMUN Northvestern University, 2-13
20. Kapp M. (2007). Spying for Peace: Explaining the Absence of the Formal Regulation of Peacetime Espionage, The university of Chicago.
21. Kuromiia H. (2009). Stalin 's great terror and espionage, The National Council for Eurasian and East European Research University of Washington
22. Lefever E. F. (2003) "The Essential CIA," American Legion Magazine, 36–38
23. Manual for Courts Martial United States (2012) 30. Article 106—Spies a. Text of statute.
24. Milošević M. (2001). Sistem državne bezbednosti, Policijska akademija, Beograd,
25. Openhajm LL. D. (1905). International law a treatise, Vol. 1, Peace longmans, green and Co. Paternoster row, London, New York and Bombay
26. Papandrea M.R. (2014). Leaker traitor whistleblower spy: national security leaks and the first amendment, Boston university law review Vol. 94:449 -554.
27. Radsan J. (2007). The unresolved equation of espionage and international law. No. 75 Michigan Journal of International Law Vol. 28, 596-623
28. Shelby R. (2001). "Intelligence and Espionage in the Twenty-First Century," Heritage Lectures,
29. Spotlight on spies (1949). By United States Congress. House. Committee on Un-American Activities
30. Stjernfelt F. (2003). The ontology of espionage in reality and fiction:A case study on iconicity partment of Comparative Literature, University of Copenhagen, Sign Systems Studies, 134-162
31. Willijams R. (2011). Spy Game Change: Cyber Networks, Intelligence Collection, and Covert Action, Vol. 79 No. 4, 1162-1199.
32. Wood S., Wiskoff M. (1992). Americans who spied against their country since World war II , Defense Personnel Security Research Center, 1-31
33. Wright Q. (1962). Espionage and the Doctrine of Non-Intervention in Internal Affairs, in Essays on espionage and international law 3, 12 (Roland J. Stanger ed., 1962); see also- Ingrid Delupis, Foreign Warships and Immunity for Espionage
34. Aleksić Ž., Škulić M., Žarković M. (2004). Leksikon kriminalistike, „Živojin Aleksić“, Beograd.
35. Avramov S., Kreća R. (1999). Međunarodno javno pravo, Savremena administracija, Beograd,
36. Bošković M. (1998). Kriminalistika – metodika 1, Policijska akademija, Beograd
37. Bošković Milo. (1995). Kriminologija i socijalna patologija, Matica srpska, Novi Sad,
38. Bošković Milo. (1998). Kriminološki leksikon, Matica srpska i Univerzitet u Novom Sadu, Novi Sad,
39. Đorđević O. (1978). Šta je to špijunaža, Politika, Beograd,
40. Jovanović Lj., Jovašević D. (1995). Krivično pravo - posebni deo, Policijska akademija, Beograd,
41. Lukić D. (1982). Savremena špijunaža, Privredna štampa, Beograd, 1982,

42. Mijalković S. (2010). Nacionalna bezbednost, Kriminalističko-policijska akademija, Beograd,
43. Milašinović R. (1996). Američki pohod na svet, „ZAD“, Beograd,
44. Milutinović M. (1973). Kriminologija, Savremena administracija, Beograd,
45. Openhajm L. (1905). International law - a treatise, London, New York [etc.] Longmans, Green, and co. vol. 1-2, 191.
46. Politika tajne. (2007). Tajna služba, služba državne bezbednosti, Narodna biblioteka Srbije, Institut za filozofiju i društvenu teoriju, Beograd,
47. Stojanović Z. (2012). Komentar krivičnog zakona, četvrto dopunjeno izdanje, „Službeni glasnik“, Beograd

ESPIONAGE FROM THE VIEW OF INTERNATIONAL LAW

Summary: Espionage has become a complex process that takes place in different areas, and not only between the feuding countries in terms of political opponents, but also between those who are friendly with each other. Filled with paradoxes and contradictions, espionage continues to occupy an ambivalent place in international law with which it is in a disharmonious relationship. This paper will examine how international law is engaged in activities related to espionage, and will also present the basic principles and phenomenology of this controversial phenomenon. The author of this paper will consider espionage from the perspective of international law, because its concept in the framework of international laws is a comprehensive preventive definition of espionage, which can be generalized to all its modalities. The context in which espionage is mentioned in international law is the firstly discussion of spyware armed conflicts that were long debated, but nevertheless, espionage from the spatial and temporal aspects of addiction varies from case to case.

Key words: espionage, international law, international laws, international conflicts